

Huguette Beyens en Willem Versteeg

Tolkien en Jung

Studiedag, 15 september 2007

Zaterdag 15 september 2007 verzorgden Huguette Beyens en Willem Versteeg in Mennorode onze studiedag over het epos *The Lord of the Rings* van J.R.R. Tolkien. Hierbij werd het werk van Tolkien gespiegeld aan de concepten en ideeën van **Jungs analytische psychologie**.

Als voorbereiding op deze studiedag had ik de verkorte versie van *The Lord of the Rings* (9 uur durend) thuis op dvd bekeken. Daarna was ik erg benieuwd hoe Huguette en Willem dit karwei zouden aanpakken. Het leek mij vrijwel onmogelijk dit gecompliceerde werk voor een gezelschap van ongeveer vijftig mensen aanschouwelijk te maken. Kort samengevat komt de inhoud van het verhaal hier op neer:

De volkeren van Midden Aarde worden bedreigd door Sauron, de verpersoonlijking van het kwaad. Sauron smeedde in zijn rijk van duisternis en vuur een ring die de bezitter een vernietigende macht geeft, als hij deze ring aan zijn vinger draagt. In het verleden is Sauron de ring kwijtgeraakt.

Aan het begin van het verhaal krijgt Frodo de ring van zijn oom. Gandalf een oude wijze tovenaar onthult hem dat het een ring van macht is, toebehorend aan Sauron. Sauron wil de ring terug en de absoluut heerser over Midden Aarde worden. De ring beïnvloedt hen die in zijn buurt zijn. Men wil de ring dan koste wat het kost bezitten. Frodo neemt de taak op zich de ring te vernietigen wat alleen mogelijk is door hem in het rijk Mordor, waar Sauron heerst, in een vuurproducerende vulkaan te werpen. Het vuur waarin hij is gesmeed, moet hem vernietigen.

Bemoedigd en geholpen door tovenaar Gandalf gaat Frodo op reis met negen helpers. Daarvan noem ik hier Sam die vooral op zijn gevoel afgaat en zeer dicht staat bij Frodo die zich meer op zijn verstand oriënteert en een verbannen koningszoon Aragorn. Tijdens de reis splitst het gezelschap zich.

Frodo zoekt met Sam z'n weg naar Mordor. Onderweg aanvaarden zij de hulp van Gollum, een gedrochtelijk wezen dat in het verleden, toen hij Smeagol heette, ook bezitter van de ring is geweest. Hij kent de weg naar Mordor en zijn vulkaan en biedt Frodo aan hem de weg te wijzen. Maar eigenlijk wil ook hij de ring weer in zijn bezit krijgen. In deze tweestrijd overwint uiteindelijk de zucht de ring te bezitten.

In dezelfde tijd verdedigt Aragorn Midden Aarde tegen de vernietigende aanvallen van Sauron. Belangrijk is, dat het hem lukt de legers van Sauron uit diens rijk weg te lokken, waardoor Frodo en zijn reisgezelschap bij de vulkaan kunnen komen. Maar aan het einde van de tocht komt ook Frodo in de ban van de ring. Hij doet die om zijn vinger aan de rand van de vulkaan staande. Gollum springt op Frodo toe en bijt Frodo's vinger met ring en af. Gollum danst met de ring een vreugdedans op de rand van de vulkaan en stort daarbij in de vulkaan waarmee het doel de ring te vernietigen toch is bereikt. Daarna stort het rijk Mordor in.

Frodo is zo ernstig gewond dat hij ook thuis niet kan genezen. Hij zeilt aan het einde van het verhaal weg naar de onsterfelijke landen. Daarmee verzoent hij zich met de dood. Aragorn wordt als koning gekroond.

The Lord of the Rings maakt in een gecompliceerd verhaal aanschouwelijk, hoe het kwaad in elkaar zit en hoe moeilijk het te bestrijden is.

Aan het einde van de dag, waarbij Huguette en Willem bijna drie en een half uur bezig waren geweest, kwam ik tot de conclusie dat zij een prestatie van formaat hadden geleverd. De presentatie die zij hielden, dwong alleen al bewondering af door de perfecte beheersing van de techniek die nodig is om tevoren uitgekozen fragmenten uit Tolkiens werk te tonen en ze aansluitend te vergelijken met uitspraken van Jung. Het was bijzonder om hierbij oude opnames van Jung en Tolkien zelf te zien. Alles gelukte vlot en verliep schijnbaar moeiteloos. Ook de Huguettes en Willems grote kennis, die duidelijk diepgang had gekregen door veel arbeid en reflectie, drukte zijn stempel op de dag. Het was prettig wat achtergrondinformatie over de persoonlijke levensgeschiedenis van Tolkien zelf te krijgen. Zijn jeugd die in Zuid Afrika begint, kreeg al vroeg te maken met de dood, zijn vader overleed toen hij drie jaar was, daarna verhuisde hij met zijn moeder naar Engeland. Zij stierf in zijn tienertijd. Een angstige herinnering was dat hij in zijn vroege jeugd door een gevaarlijke spin werd gebeten. Al met al een moeilijke start van het leven. Dan volgt de Eerste Wereldoorlog; hij komt in de loopgraven terecht en verliest in korte tijd bijna al zijn vrienden. De confrontatie met de dood en het begrip 'thuiskomen' blijven hem levenslang bezighouden.

Tolkien wilde een eigen mythologie over Engeland schrijven, omdat de oorspronkelijke mythologie omstreeks het jaar duizend verloren ging, toen Willem de Veroveraar Engeland vanuit Normandië binnenviel.

In zijn omvangrijk oeuvre maakte Tolkien ook nog gebruik van door hemzelf ontworpen talen.

In deze context wordt het begrijpelijk dat The Lord of the Rings wel moest ontstaan om alles uit het verleden een plaats te geven en in de verbeelding een nieuwe weg naar de toekomst te ontwerpen.

Nu volgen enige flitsen die mij bij de presentatie zijn opgevallen:

We begonnen met de wens:

Elen Sila Lumen Omentillma (elfentaal) in het Engels vertaald: May a star shine upon our meeting.

In zorgvuldig gekozen fragmenten zien we dan Tolkiens verbeelding van de inzet, strijd en arbeid die wordt geleverd bij de individuatie van Frodo en Aragorn, onze beide helden met hun vele helpers.

De individuatie van Aragorn slaagt volkomen; bij thuiskomst wordt hij tot koning gekroond.

Frodo wordt bij het uitvoeren van zijn opdracht zo ernstig verwond, dat er bij thuiskomst geen genezing meer mogelijk is. Hij zeilt met de laatste Elfen van Midden Aarde (die onsterfelijk zijn) af naar de onsterfelijke landen en verzoent zich met de dood.

Het bestrijden van het kwaad en de verderfelijke invloed van het willen uitoefenen van macht is een zeer zwaar karwei, dat gezamenlijke actie vraagt van alle persoonlijkheidsfacetten. Bijzonder mooi was de vergelijking die gemaakt werd met een symfonieorkest. Ondersteund door fraaie beelden keken we in de Grote Zaal van het Concertgebouw. We zien dat voor het orkest de dirigent ontbreekt en de eerste violist de leiding op zich heeft genomen. Van de musici is maar 25% komen opdagen. Op een dag komt de paukenist zijn plek innemen. De eerste violist lukt het niet hem een plaats te geven in het geheel en hij beschouwt hem dan ook als stoorzender en wil hem verwijderen. Dan treedt de echte dirigent naar voren, die veel meer innerlijke bagage heeft en een echte leider is. Hij geeft de paukenist een plaats in het orkest. Er ontstaat harmonie. Het aantal spelers dat op de repetities verschijnt neemt weer toe. Voor een vruchtbare samenwerking is een goede leider noodzakelijk.

Fraai werd in de uitgekozen fragmenten getoond welke invloed de dialoog tussen Frodo en Golem op hen beide heeft. Het is de dialoog met de schaduw. De in de film gesproken teksten, die letterlijk uit het boek zijn overgenomen demonstreren duidelijk dat de uitspraken milder worden, als men echt met de schaduw in dialoog gaat.

We zagen Jung spreken over de wereld die aan een zijden draad hangt van o.a. de nucleaire vernietiging. Dit werd gekoppeld aan de ring die aan een kettinkje om de hals van Frodo hangt.

Van vier naar vijf: ter sprake kwam het streven om na de integratie van vier elementen, bijvoorbeeld de vier basisfuncties van Jung, of de vier elementen, aarde, water, lucht en vuur, of de vier volkeren van Midden Aarde, te komen tot vijf. Het beeld dat hierbij werd genoemd, was een vierkant dat, door het aan het middelpunt omhoog te trekken tot piramide wordt. Zo zou ook een nieuwe mens kunnen ontstaan.

Persoonlijk raakte ik door het getoonde geïnspireerd om nog eens goed na te gaan wat ik in de mij resterende tijd wil doen. Tolkiens verhaal doet mij denken aan de Mahabarata met z'n vele gevechten en strijd. De Mahabarata is een echte mythe voor honderden miljoenen mensen. Ik ben benieuwd of The Lord of the Rings dat ook zal worden. Het omgaan met macht is immers een van de grote problemen voor ons mensen. Onze leiders lijken nog helemaal niet op de goede schouwers van het formaat van Aragorn.

Hierbij wil ik nog eens benadrukken dat ik onder de indruk was van hetgeen Huguette en Willem ons hebben laten zien en horen.

Frans van Lamoen